

*Ачык дәресебез күңелле
үтсен!*

Татарларда иң кадерле кунакларга чэй янына таба ашы – *белен* (**коймак**) пешергәннәр.

Аның бит алмалары *алланган*: **энис алма кебек булган.**

Шигырьләрем - **жан жимешем,**

Алыштырмам бернигә дә.

Бер шигырь дә язма имеш,

Яшә дә син шушы жирдә.

(“Минем бәхет”. Диләрә Хужзина.)

Бик сагындым сине, бик сагындым,
Бәләкәчем - сары кошчыгым.

Бик сагындым сине, бик сагындым,
Сары чәчле нәни кызчыгым.

(“Кызыма хат”. Диләрә Хужина.)

Сагынып кайтам,
Киткән идем...
Әйтерсең лә кичә генә,
Балачагым яши *монда*,
Биек тау итәгендә.

(“Туган авыл”. Диләрә Хужина.)

Жөмлә кисәкләре


```
graph TD; A[Жөмлә кисәкләре] --> B[Ия]; A --> C[Хәбәр]; A --> D[Тәмамлык]; A --> E[Хәл]; A --> F[Аергыч]; A --> G[?];
```

Ия

Хәбәр

Тәмамлык

Хәл

Аергыч

?

Жөмлө кисәкләре

Ия

Хәбәр

Тәмам-
лык

Хәл

Аер-
гыч

Анык-
лагыч

1. Нәрсә ул аныклагыч?
2. Нәрсә ул аныкланмыш?
3. Аныклагыч аныкланмышка нинди чаралар ярдәмендә бәйләнә?
4. Аныклагыч башка иярчен кисәкләрдән кайсы ягы белән аерыла?

1. Жөмлөдө ияртүчө кисәктән соң килеп, аның мәгънәсенә өстәмә ачыклык, төгәллек кертә торган сүзләр - **аныклагыч.**

2. Аныклагыч белән ачыкланып килә торган жөмлө кисәге - **аныкланмыш.**

3. Аныклагыч аныкланмышка түбәндәге сүзләр белән бәйләнә:

- **аныклау интонациясе.**

- **теркәгеч вазифасындагы сүзләр:**

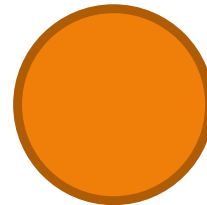
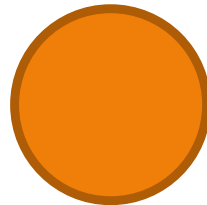
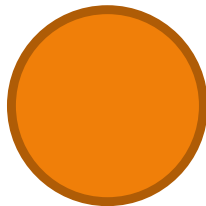
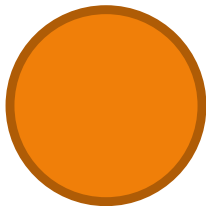
ягъни, икенче төрле әйткәндә, аеруча,житмәсә, аерым алганда, шул исәптән, атап әйткәндә, бигрәк тә һ.б.

4. Аныклагыч башка иярчен кисәкләрдән ике ягы белән аерыла:

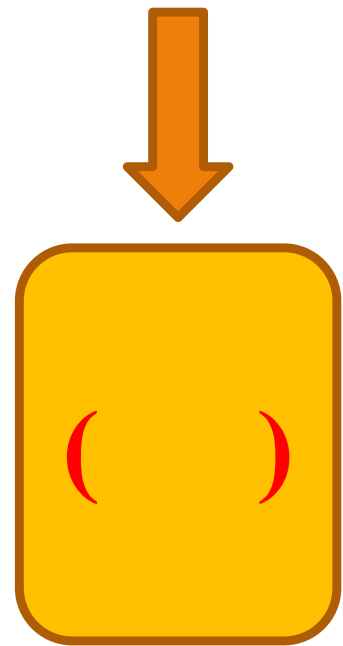
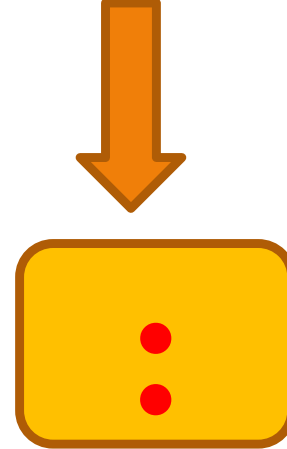
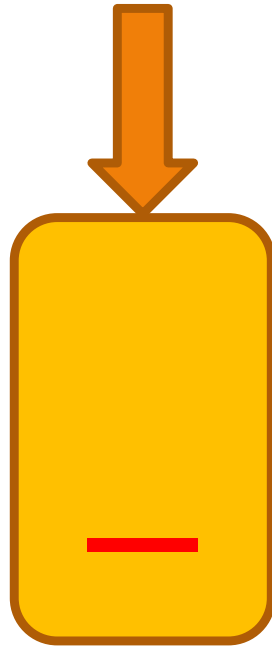
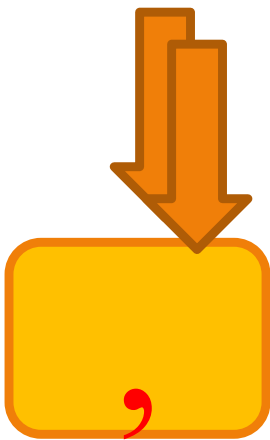
- **ул һәрвакыт ияртүчө сүздән соң килә.**

- **ияртүчө сүзнең мәгънәсенә аныклык, төгәллек өсти.**

*Аныклагычлар янында
тыныш билгеләре*

*Аныклагычлар янында
тыныш билгеләре*

Число

Аныклагычлар янында тыныш билгеләре

138 нче күнегү

Бөек Тукай теле

140 нчы күнегү

1. a

2. б

3. б

4. а

5. б

1) Атның аяқтарын кыздырып тормадым. 2) Хужасы үзе дә таякны тиз сындырырга ярата торган кеше икән.

3) Китә башлагач, атның иясе мине туктатып, колагыма тукуды:

— Кара аны, баш килерлек булмаса, хайванны юкка яндырма. 4) Жавабым юк, дөрес сүз. 5) Булмастайны камчылаудан ни файда?

6) Тезелдек. 7) Башта бер - ике чакрым жирне барыбыз да тигез килдек дип әйтерлек. 8) Бу араны атлар жиргә түгел, хәйләгә басып килделәр. 9) Госман, чыгу белән дип әйтерлек, камчысын айкый башлады,.. тик шулай да ул берәүне дә куркытмый. 10) Мине ул түгел, арттан уйнаклап килүче теге кашка байтал шикләндерә. 11) Үз атымның чамасы үземдә, камчы тидерергә ашыкмыйм — бар нәрсәнең дә вакыты була бит...

12) Алда, берничә чакрым ераклыкта, колга башындагы сөлгеләр чагылып киттеләр. 13) Хәйлә бетте, безнең аяк астында хәзер жир, житмәсә, тагын нинди жир! 14) Йә күтәрә ул, йә башыңны яра. 15) Уен түгел икәнлекне ат та сизенде: кинәт сикереп алды. 16) Атыма тагын бер селтәнеп жибәрдем — без хәзер аның белән тигез барабыз. 17) Госманга бу ошамады. 18) Атына шәп кенә пар өстәмәкче булып селтәнде дә минем атның алга сузылып бара торган борынына сукты. 19) Күземә кинәт кан бәрелде,— күрә дә, уйлый да алмадым. 20) Ачу белән ярсып, Госманның битенә камчым белән селтәп жибәрдем. 21) Ул чайкалды, аты өстеннән очып төшеп калды...

22) Госманнан, тагын берничә ярканаттан жиңел генә узып китсәм дә, кашка байталдан узу ансат булмады.

23) Сөлгегә килеп житәргә ярты чакрым чамасы жир калганда, майдандагы халыкның умарта корты төсле гөжләве ишетелә башлады. 24) Кемдер, ярсулы тавыш белән:

— Каула, Айдар! — дип кычкырып жибәрде.

25) Кауларга кирәк икәннен мин үзем дә бик яхшы белә идем, шулай да ул ярсулы тавыш ярап куйды, тартып алган төсле булды ул.

2) Татар сөйләменә хас ирен гармониясе чагылыш тапкан сүз кулланылган жөмлөнә күрсәтегез.

1) *Атның аякларын кыздырып тормадым.*

2) *Булмастайны камчылаудан ни файда?*

3) *Уен түгел икәнлекне ат та сизенде: кинәт сикереп алды.*

4) *Җавабым юк, дәрәс сүз.*

3) Сөйләмнең сәнгатьлелеген арттыру максатыннан, 1 – 4 нче жөмлөләрдә фразеологик әйтелмәләр булган жөмлөнә арта бару тәртибендә күрсәтегез.

4) 14 нче жөмлөнәң грамматик нигезен күчереп языгыз.

5) 7 - 9 нчы жөмлөдән чама санын табып язарга.

6) Сөйләмнең тәэсир көчен арттырыр өчен, 23 – 25 нче жөмлөләрнең берсендә кире сүз тәртибе файдаланылган. Шул жөмлөнәң номерын языгыз.

7) 10 -13 нче жөмлөләрдә кулланылган алмашлыкларның санын язарга.

8) 12 -17 нче жөмлөләрдә аныклагычлар булганын арта бару тәртибендә санын язарга.

9) Сөйләмнең тәэсир көчен арттырыр өчен, 12 - 16 нчы жөмлөләрнең берсендә кире сүз тәртибе файдаланылган. Шул жөмлөнәң номерын языгыз.

10) Текстта бирелгән сорау жөмлөнәң санын языгыз.

2 – 4

3 – 1, 2, 3

4 – ул күтэрэ, яра

5 – бер – ике

6 – 25

7 – 7

8 – 12, 15

9 – 14

10 – 5

**1. Дэрестэ нинди уку мэсьэлэсен
тикшердек?**

2. Билге кую.

**3. Өй эше: 141 – 143 нче
күнегүлэр.**